

is, hiszen teljes mértékben igazat adhatunk Milievának és társainak abban, hogy „nagyon fontos, hogy a tudományos eredményeinket megfelelő, pontos és érthető módon tudjuk közölni”. Ezt pedig mindenekelőtt meg kell tanulnunk.

Hrisztova-Gotthardt Hrisztalina

Lendvai Endre (szerk.)

**Translatologia Pannonica I.
Kultúrák dialógusa
a soknyelvű Európában III–V.
2006–2008.**

Pécs: PTE BTK Fordítástudományi
Kutatóközpont és Szláv Filológia
Tanszék, 2009.

(Fordítástudományi rész: pp. 7–110)

A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Fordítástudományi Kutatóközpontja 2006-tól tartja *Kultúrák dialógusa a soknyelvű Európában* címmel nemzetközi konferenciáit. Ezek a találkozók érdekes háttérterületet járnak be a fordítástudomány, az interkulturális kommunikáció és a nyelvoktatás kutatási területeinek találkozási pontjain: elsősorban az egyes kultúrák jelrendszereivel, azok fordításának, megismerésének, alkalmazásának lehetőségeivel foglalkoznak. Ezeknek az előadásoknak a szövegét olvashatjuk a *Translatologia Pannonica I.* című kötetben, melynek a fordítástudománnyal foglalkozó első fejezetét tekintjük át az alábbiakban.

A kiadvány számára kitűnő bevezetést nyújt *Albert Sándor* tanulmánya (*Elméletek-e a fordításelméletek?* pp. 8–15), mely a fordításelmélet mibenlétét tárgyalja. Nemcsak az utána következő írások értelmezéséhez teremti meg a kereteket, hanem a hazai fordításkutatás számára is támpontokat ad. Az írás rámutat azokra az ellentmondásokra, melyek az *elmélet* szó természettudományos felfogása, egzaktága és a gyakorlathoz szorosan

kötődő fordításelmélet kérdései, kutatási módszerei között feszülnek. Az elméletek különféle csoportokba sorolhatók, s a fordításelmélet a fordítás gyakorlatának az elmélete, praxeológia. Feladata, hogy megfigyelje, mi a legáltalánosabb a fordító magatartásában, tevékenységében, és stratégiákat keresen. Nem előíró, hanem leíró, s ideális esetben nem strukturálisan, hanem procedurálisan írja le a fordítási tevékenységet: „nem a két szöveg valamilyen szempontú összevetését tekinti tárgyának, hanem annak a *folyamatnak* a vizsgálatára irányul, amelynek során a fordító a forrásnyelvi szöveget célnyelvi szöveggé alakítja át” (p. 11). A nyelvészeti fordításelmélet objektív tudományosságával szemben a modern traduktológia nem zárhatja ki a fordítót a vizsgálódásaiból. Az ekvivalencia csupán funkcionális-relacionális kategória lehet, melynek létrehozási módja és szintje a fordítóra van bízva. Albert Sándor gondolatmenete, megállapításai a fordítástudománnyal, fordítással vagy fordításoktatással – netán mindhárommal – foglalkozó szakemberek számára eligazítóak és egyben felszabadító hatásúak.

Bakti Mária írása (*Relevanciaelmélet a gyakorlatban. Néhány gondolat a pragmatika és a szinkrontolmácsolás kapcsolatáról*, pp. 16–23) praxeológiai megközelítésű: a pragmatika szemszögéből vizsgálja a relevanciaelv és a grice-i maximák működését a szinkrontolmácsolás másodlagos kommunikációs helyzetében. Áttekinti a pragmatika és a relevanciaelmélet fő megállapításait, valamint a fordítástudomány, a szinkrontolmácsolás és a relevanciaelmélet kapcsolódási pontjait. A szinkrontolmácsolás szempontjából röviden ismerteti a retrospektív kutatási módszereket, melyek közül a retrospektív interjút választja kutatási módszerül. Megállapítja, hogy a retrospektív interjúk elősegítik a relevanciaelv és az együttműködési alapelvek működésének jobb megértését. Másik következtetése, hogy a relevanciaelmélet gyakorlati működése hasonlóságot mutat a szinkrontolmácsolás során használt tol-

mács-stratégiákkal. Megemlíti, hogy a jövőben szükséges a hallgatóság és az előadók bevonása is a kísérletbe. Véleményünk szerint ez valóban lényegi információval szolgálna arról, hogy a tolmácsképzőkben oktatót és a kísérletben érvényesülő szinkrontolmácsolási stratégia (miszerint a tolmácsok elsődleges feladata, hogy a deverbilizált gondolatot, vagyis az üzenetet, annak lényegét adják át a hallgatóságnak, p. 20) mennyire felel meg ennek a különleges kommunikációs helyzetnek, illetve a relevanciaelmélet fordításra, tolmácsolásra vonatkozó megállapításainak (miszerint e tevékenységek célja, hogy teljes hasonlóságot érjen el a forrásnyelvi szövegben szereplő üzenettel azáltal, hogy ugyanazt a kognitív hatást váltja ki, ugyanazon a relatív feldolgozási áron, mint az eredeti, p. 18). – Bakti Mária írását olvasva felmerül a különféle elméletek által használt terminológia bizonytalan helyesírásának kérdése. A szerző akár egymást követő mondatokban eltérő módon írja le ugyanazt a terminológiai egységet (*relevancia – Relevancia; relevanciaelmélet – Relevanciaelmélet*). Bizonyos egységeket nagy kezdőbetűvel használ (Mennyiség, Minőség, Modor, Viszony), más, már elterjedtebb kifejezéseket kis kezdőbetűvel (*beszédaktus-elmélet, konstatívum, performatívum, beszédprodukción stb.*). Valószínűleg a forrásművek nyelve hat a magyar írásmódra, ahogy a Viszony (Relevancia) és a Modor kifejezések esetében is. Ez utóbbiakra ráadásul a magyar nyelvű (részben fordított) szakirodalom korábban már más (véleményünk szerint alkalmasabb) kifejezéseket használt (relevancia, mód – lásd pl. Crystal: *A nyelv enciklopédiája*, Osiris, 1998).

Az első tanulmány szellemiségével szoros összhangban áll *Heltai Pál* kísérletező, megfigyelő és szintén felszabadító hatású angol nyelvű írása (*The influence of socio-physiological factors on translating ability*, pp. 37–40), mely bizonyos társadalmi-életteni tényezőknek a fordítási képességre gyakorolt hatását mutatja be. (Ezek: a vörösbor fogyasztása és nem fogyasztása mint életteni faktor, illet-

ve a borfogyasztás és a fordítás között eltelt idő, valamint fordítás közben kortársak jelenléte vagy ennek hiánya mint társadalmi tényező.) Az empirikus kutatás előkészítése, felépítése, a mintavétel, valamint az eredmények feldolgozása és leírása példaadóan precíz. Megtudhatjuk, hogy különböző fordítási kompetenciájú alanyok esetén a fenti társadalmi-életteni tényezők eltérő hatásúak: a kezdő fordítók fordítási képességét csak a társadalmi kontaktus megléte esetén fokozza az itallal kiváltott ellazult állapot, míg a tapasztalt fordítók teljesítményére a mérsékelt borfogyasztás a társadalmi kontaktustól és az időtényezőtől függetlenül jótékony hatással van. Ez elsősorban a funkcionális ekvivalensek bátrabb alkalmazásában, valamint a gördülékenyebb, könnyedebb stílusban tetten érhető. Azokban az esetekben, amikor a kísérletben részt vevő egyes csoportok nem fogyasztottak bort, a fordítók inkább beleragadtak a forrásnyelvi szövegbe, s a pontos fordításra törekvés az olvashatóság rovására ment. A fordítási kompetencia tehát csak része a fordító teljesítményéért felelős fordítási képességnek. Ez utóbbi nem más, mint a fordítási kompetencia megnyilvánulása az adott társadalmi-fiziológiai környezetben. Ezt a környezetet a fordítási folyamat kutatásakor mindig figyelembe kell venni. Az optimális teljesítmény érdekében a fordítónak az illuminált állapot folyamatos fenntartására kell törekednie.

Boros János írása (*Többnyelvűség és demokrácia. Programirat fordítóknak*, pp. 24–30) a nyelvfilozófia, a nyelvpolitika és a fordítástudomány határmezsgyéjén helyezkedik el. A Bécsi Kör, Quine, Davidson gondolköréből, a jelentéselmélet és a fordíthatóság kérdéséből kiindulva érkezik el a kultúra és fordítás egymást feltételező viszonyához, az egységesülő, többnyelvű Európa hagyományos és új módon is fordított kultúrájához, ahol „meg kell tanulnunk kétféle módon beszélni” (p. 28). A nyelv és a kultúra nem választható el a politikától, a történelemtől, a hódításoktól, ám egyben a hatalom eszköze

is – hivatkozik Derrida gondolatára a szerző. Innen lép tovább a pacifikáció, az igazságosság és a demokrácia elvére, Habermas filozófiájára és javaslataira. Habermas megoldásként az európai kétnyelvűséget javasolja: az anyanyelv és az angol nyelv párhuzamos használatát első nyelvként. A fordítószolgáltatások továbbra is lefordítanak mindent a polgárok anyanyelvére, így egyre nő majd a politikai, kulturális és tudományos fordítás iránti igény; s a fordítók a jövő hírnökeivé válnak.

A fenti gondolatmenethez kapcsolódik Gálosi Adrienne írása (*Normák és/vagy kooperáció*, pp. 31–36), amennyiben megállapítja: a tolmácsnak úgy kell tekintenie magára, mint aki a tárgyaló felek közötti kooperáció segítője, előmozdítója. A tanulmány témája a normativitás és a kooperáció viszonya a dialógus-tolmácsolásban. A kérdésfelvetés (mellérendelő vagy egymást kizáró-e ez a viszony) nem elég világos, s az elméleti fejtegetés sem visz közelebb a kérdés lényegének felismeréséhez, illetve a kérdés megválaszolásához. Az előadás kitér néhány érdekes kérdésre (például milyen újszerű témákat és szemléletet feltételez a dialógus-tolmácsolás kutatása), de a tanulmány az ezekben rejlő lehetőségeket nem aknázza ki elég meggyőzően. Felveti az eltérő módszertani megközelítés igényét, de nem hoz erre példát. Megemlíti a gyakorlatorientált kérdésfelvetés fontosságát, a tárgyalás során mégis a fordítástudomány bonyolult, normákra vonatkozó terminológiáját fejtegeti (annak ellenére, hogy a 3. fejezet elején ennek ellenkezőjére tesz ígéretet). A Pymtól átvett *kooperáció normája* kifejezés már önmagában is megkérdőjelezi a kérdésfelvetés logikáját (kooperáció vagy norma). A fenti terminust a *habitus* fogalmával (Bourdieu) világítja meg a szerző, meglehetősen elvontan. Véleményünk szerint némi aggodalomra ad okot, hogy már-már azt kell feltételeznünk, a tolmács habitusa, személyisége válik normává. Ha nem világos számunkra a szerző okfejtése, az részben annak tulajdonítható, hogy olykor

nem elég kidolgozottak az átkötések az egyes hivatkozások vagy megállapítások között.

Horváth Judit angol nyelvű írása (*The importance of analyzing preserved legal formulae for the translators*, pp. 41–46) a jogi szaknyelv különböző szintjein használt kifejezések történeti aspektusára hívja fel a figyelmet. Számos érdekes példát hoz a hétköznapi életben használt szavak eredetére, bemutatva, hogyan vált az angol jogi nyelv az angol-amerikai történelem lenyomatává. Javaslatot tesz a szerződések jogi harmonizációjára a nemzetközi üzleti élet és a fordítás egyszerűsítése érdekében. A jog és a nyelv kapcsolata szoros, hiszen az előbbi az utóbbin keresztül érvényesül. A szerző kitér az angol és a magyar jogi szaknyelv grammatikai, szóhasználati, valamint helyesírási, központosítási, tipológiai jellegzetességeire. Párhuzamos szövegek tanulmányozása nélkül nem kezdetünk hozzá a jogi szövegek fordításához, írja. Az írás jó kiindulási pont lehet a jogi szakfordítás oktatásához.

Jankovics Mária (*A fordítói tevékenység és a fordításról való gondolkodás kezdetei Oroszországban*, pp. 47–52) érdekes, alapos áttekintést ad a fordítói tevékenység kezdeteiről Oroszországban. A X–XIII. században a Kijevi Rusz a szláv írásbeliség és a fordítás központja volt. A cikkben olvashatunk a hajdan volt államnak a kereszténység felvételéhez köthető formális fordításairól, a kelti szláv kultúrának az antik görög örökséghez fűződő kapcsolatáról. A szerző felsorolja a jellemző, főleg egyházi műfajokat, valamint kitér az e műfajok által meghatározott fordítói munkamódszerekre, melyek célja volt, hogy a mű közel kerüljön a célnyelvi olvasókhoz. A XIII–XV. században a tatár-mongol dűl és hódítás eseményei kedvezőtlenül hatottak az írásbeliség és így a fordítás fejlődésére. Erre a korszakra jellemző az archaizálás, ennek következtében a szó szerinti fordítás, ami bonyolult és nehéz nyelvezetet eredményezett. A XVI. századi orosz fordítók már latinból, németből és lengyelből is fordítottak, s a szent könyvek mint

forrásnyelvi szövegek értelmének megragadását és átadásának fontosságát hangsúlyozták. A műfajok között megjelennek az ismeretterjesztő művek. Ezekben már különféle változtatások és kihagyások is megfigyelhetők, különösen, ha a fordító vagy az olvasó nem ismerte a forrásnyelvi szövegben szereplő reáliákat.

Kollár Andrea Camilleri *Az agyagkutya* című regényének fordíthatóságát elemzi (*Ekvivalencia és fordíthatóság. A tájnyelvi elemek szerepe Andrea Camilleri Az agyagkutya című regényében*, pp. 53–56). Az olasz irodalomban megkülönböztetett szerepe van a dialektusok használatának. Az önkifejezés eszköze ez, olyan stílárius elem, mely – Nida műfordítás-meghatározásával szemben – fordításkor nem szorulhat háttérbe. Ebben az esetben tehát a fordítónak nem a művet kell közel vinnie az olvasóhoz, hanem az olvasót kell közelítenie a szerző művészi világához. Alkalmas-e a célnyelv a forrásnyelv különlegességeinek tükrözésére? Camilleri francia és magyar fordítójának gondolataiból, fordítási döntéseiből kiderül, milyen nehéz ezt elérni olyan nyelvek esetében, amelyeket a nyelvi centralizmus és az akadémiai skrupulusok jellemeznek. A dialektus használatában bővelkedő irodalmi művek fordítása előtt nyelvészeti kutatásokra van szükség. Erre a regény magyarra fordításakor nem került sor, a célnyelvi szöveget a tájnyelvi elemek számának jelentős csökkentése, a különböző tájegységek nyelvezetének keverése, a dialektális univerzálék és a betűnépiesség, valamint a szleng és az archaizáló szavak alkalmazása jellemzi.

Kuttor Eszter angol nyelvű cikkében (*Linguistic caricatures – the (non-)translation of literal proper names*, pp. 57–64) a műfordítás egyik legnagyobb kihívásáról, az irodalmi művekben szereplő tulajdonnevek fordításáról ír. A jól felépített tanulmány praxeológiai megközelítésű, célnyelvi fordítások elemzésével írja le a sikeres fordítói gyakorlatot. Nem egyértelmű, milyen kritériumok alapján sorolunk egy kifejezést a tulajdonnevek közé

(nagybetűs írásmód, a determináns, illetve a határozatlanság hiánya, egyértelmű és kizárólagos utalás, a jelentés hiánya), hiszen mindig akad kivétel. A tulajdonnevek fordíthatatlanságáról vallott nézet azon a megközelítésen alapul, hogy a tulajdonneveknek nincs jelentésük, csak referenciájuk vagy azonosító szerepük van. Bár ez a köznyelvben és a szaknyelvben leíró szempontból többnyire igaz, a könnyebb kiejtés vagy értelmezés érdekében sokszor a tulajdonneveket is adaptáljuk (elfogadott változatuk megtalálható a célnyelvben, pl. *James – Jakab, die Donau – Duna*). Az irodalmi művek szereplői nemcsak valódi, hanem jellemző erejű, kitalált neveket is viselhetnek, így a fordíthatatlanság nézete az irodalmi művek vonatkozásában végképp tarthatatlan. A szerző a *Harry Potter* regénysorozatból vett kifejező példakkal illusztrálja a jelentést hordozó, „beszélő” (p. 59) irodalmi tulajdonnevek négy kritériumát: intertextualitás, egzotikum (nemzeti jelleg), átlátható morfológiai szerkezet, jellemzőerő. A beszélő nevek különböző nyelvi szinteken látják el funkciójukat: fonetikai, morfológiai, lexikai-szemantikai, szintaktikai és pragmatikai szinten. Gyakori a szójátékon alapuló névalkotás. A fordító három kérdés alapján hozhatja meg fordítási döntését: a1. Van-e a forrásnyelvi szövegben szereplő tulajdonnévnek különleges jelentése? a2. Milyen szinten és miféle jelentése van? a3. Hogyan fordítható le ez a különleges jelentés a célnyelvre? E kérdések alapján a fordítás szintjei is meghatározhatóak: b1. fonetikai szint (honosítás), b2. morfológiai szint (szegmentálás és a jelentés felfedezése a feltárt elemekben), b3. lexikai-szemantikai szint (denotáció, konnotáció, melyik jelentés hangsúlyozandó), b4. pragmatikai szint (a szerző szándékának megőrzése, kulturális, történelmi stb. utalások felismerése és közvetítése), b5. stílárius szint (a név társadalmi presztízsének, hatásának megőrzése akár teljes átalakítással). Ezt követően a szerző csoportosítja a beszélő tulajdonnevek fordítási stratégiáit is: c1. másolás (változatlanul hagyjuk), c2. szó

szerinti fordítás (a földrajzi és intézménynevek mintájára), c3. átírás, honosítás (a helyesírás és kiejtés változik), c4. teljes átalakítás (ha a forrásnyelvi és célnyelvi kultúra között nagy a távolság). Egyetértünk a szerző következtetésével: ha lefordítjuk az irodalmi művek tulajdonneveit, több örömet nyújt a mű olvasása. Elsősorban az írói szándék alapján keressük a megfelelő célnyelvi alakot, ne feltétlenül a jelentést fordítsuk.

Lovász Ágnes Petőfi reáliáinak német fordítását elemzi (*Petőfi reáliák német fordításban*, pp. 65–75)¹. Röviden ismerteti a nyelvi reália fogalmát és rokon kifejezéseit, majd a szakirodalomból (Vlahov és Florin) már ismert módon kategorizálja a több mint száz költeményben fellelt reáliákat, végül fordítástechnikai szempontból csoportosítja őket. A reáliák fordítására a fordító célja és egyéb tényezők függvényében számos fordítástechnikai lehetőséget talál: 1. szószintű megfeleltetés: szókölcsönzés (kölcsonzés, transzkripció, adaptáció), szóképzés (tükörfordítás, analóg fordítás); 2. beszédszintű megfeleltetés: körülírás, kommentár, kihagyás. Külön kutatja, hogy a szókölcsönzés technikája révén milyen mértékben épültek bele az egyes lexémák a német nyelv szókészletébe.

Magyarné Szabó Eszter tanulmányának címe (*Ekvivalencia és ambivalencia Örkény Egypercesei német fordításában*, pp. 76–81) arra utal, hogy a szerző az ekvivalencia kérdését vizsgálja Örkény novelláinak fordításában. Sajnos, a cikkben sem a tudományos igényű kutatásnak, sem a gyakorlatorientált vizsgálódásnak nem találjuk nyomát. A szerző nem adja meg a dolgozat tárgyát, nem tesz fel kutatási kérdéseket, nem fogalmaz meg hipotézist sem. A szakirodalomra hivatkozva, de indoklás nélkül – meglehetősen leegyszerűsítően – felsorolja a fordítás tényezőit, röviden definiálja az ekvivalenciát, majd a kommunikatív ekvivalenciát. Ez utóbbi meghatározását úgy idézi Klaudy Kinga művéből, hogy a benne szereplő fogalmakat (referen-

ciális, kontextuális és funkcionális egyenértékűség) már nem értelmezi, pedig a 3. pont alatti elemzésekben használja ezeket a kategóriákat. Az átváltási műveleteket is csupán felsorolja, a listában néhány önkényesnek tűnő elnevezés is szerepel (megváltoztatás, választás). A 2. pont végén röviden utal a verbális humor fordítására, de itt sem tudjuk meg, hogyan fogalmazódik meg ez a kérdés az aktuális kutatásban. Az, hogy a szerző Örkény egypercesei kapcsán a vicc fordításáról beszél, a műfajértelmezés zavaraira utal, miként később a 79. lapon is a „viccszöveg” kifejezéssel illeti a groteszk egyperces novellát. A 3. pont alatt olvasható az Egypercesek kontrasztív elemzése – bár ez csupán néhány kiragadott fordítási példából és azok átváltási műveletek szerinti besorolásából áll. Ebben a részben számos tárgyi, fogalmi tévedést találunk, ilyen a nyelvi reália kifejezés alkalmazása, implicit értelmezése (p. 78, 79); egyes grammatikai műveletek megnevezése, a jelentésbővülés, az alany, a fordítási stratégia kifejezések téves használata (p. 79). A műfaji jegyekkel kapcsolatos tévedés, hogy a *Közvélemény-kutatás* című novella fordításának értékelésében a szerző indokolatlannak tartja a teljes átalakítást, helyette háttérmagyarázatot ajánl a fordítónak. Véleményem szerint ez a megoldás nem egyeztethető össze az egyperces novellák tömörségével, feszes formájával. Az összegzésben ismét szembesülünk a kutatási szempontrendszer hiányával, a lehetséges és nem elfogadható fordítói eljárások felsorolása esetleges, zavaros és nem megalapozott.

Marija Omazić angol nyelvű tanulmánya (*Culture, Cognition, Translation*, pp. 82–90) a kognitív nyelvészet, a kultúrakutatás és a fordítástudomány határterületén vizsgálja a kulturális utalásokat tartalmazó szövegek fordításának lehetőségét és szintjét. A fordítástudomány az irodalomelmélet, majd a nyelvészet fennhatósága után önálló tudománnyá fejlődött, interdiszciplináris jellege azonban tagadhatatlan. Az utóbbi évek kutatásai a fordítást egyre inkább a kultúra felől közelítik

¹ A kötetben a cím nem tartalmaz kötőjelet.

meg a „nem a nyelvet, hanem a kultúrát fordítjuk” elv (p. 82) alapján. A szerző röviden ismerteti a konceptuális integráció vagy fogalmi ötvözés elméletét (Fauconnier és Turner), mely képes rávilágítani arra, hogyan gondolkodunk a körülöttünk lévő világról, hogyan hozzuk létre és értjük meg azt. Omazic konkrét példákon mutatja be, hogyan jön létre két különböző mentális térből vagy keretrendszerből és az azokhoz tartozó fogalmakból egy minőségileg új keretrendszer, illetve jelentés. Majd esettanulmány segítségével bizonyítja, hogy minél összetettebb szerkezet jön létre az integrált mentális térben, annál nehezebb átlátni annak jelentését. Más kulturális vagy politikai közegbe tartozó fordítók számára az üzenet lényege többnyire érthető, de néhány asszociációs lánc nem jön létre, a jelentés bizonyos rétegei elvesznek a fordítás során.

Dušan Tellinger német nyelvű cikkének (*Konfrontation der Ausgangskultur mit der Zielkultur im Translat*, pp. 91–95) témája a forrás- és célkultúra egybevetése a fordításban. Gondolatai néhány fenti írásához kapcsolódnak: a fordítás nem csupán nyelvi, hanem kulturális csere is, a nyelvekben kimutathatóak más nyelvek és kultúrák behatásai. A szerző a szakirodalomra (Nord és Koller), irodalmi korszakokra (reneszánsz, orosz romantika, görög-római időszak) és neves cseh és szlovák fordításkutatókra hivatkozva tárgyalja a két alapvető fordítói eljárást – az adaptációt és elidegenítést. A *szkoposzteória*-t gyakran nevezik „adaptáló elmélet”-nek (p. 92). Különösen a felvilágosodás korszakában volt szokásos eljárás, hogy a forrásnyelvi irodalmi szöveg egyfajta kiindulópontja volt egy célnyelvi eredeti szöveg megalkotásának. „Ily módon összemosódik a határ szöveg reprodukció és -produkciónak, valamint fordítás és eredeti szövegalkotás között, vagyis már nem beszélhetünk többé adaptáló elemeket tartalmazó fordításokról, hanem sokkal inkább önálló szövegalkotásról, esetenként adaptáló és fordítandó elemekkel” (Koller 1997: 235; p. 94). Ezután csupán fél oldalt

szentel a másik alapvető fordítási eljárásnak, a transzferáló/átvivő fordításnak (mely esetben a fordító valamilyen formában kommentálni kényszerül fordítását). A szlovák fordítástudományi szakembert, Gromovát idézi: „A célnyelvi szövegben található magyarázatokkal a fordító oldja a feszültséget az idegenszerűség megőrzését célzó fordítói követelmény és a fordítás kommunikativitását megcélzó, vagyis a problémamentes olvasói recepció követelménye között” (Gromová 2003: 57–58; p. 95). Leegyszerűsítve úgy is fogalmazhatnánk, hogy a transzferáló fordítói eljárás másoló eljárás, amennyiben a forrásnyelvi szöveg bizonyos kulturális elemeit a célnyelvi szövegben adaptáció nélkül adjuk vissza. Mindeközben biztosítanunk kell a célnyelvi olvasó számára a megértés feltételeit, mely a kommentálás különböző formáival történhet.

Dmitrij Zhatkin orosz nyelvű írásában (*Поэмы Вальтера Скотта в осмыслении русских переводчиков XIX века*, pp. 96–100) Scott elbeszélő költeményeinek orosz fordításáról ír: ezeket eddig orosz nyelvre vagy nem fordították le, vagy prózában, esetleg töredékesen ültették át. Ezért a kortárs fordítókra vár annak bizonyítása, hogy Scott elbeszélő költészete művészeti viszonylataiban megállja a helyét a történelmi regények mellett. A két évszázaddal ezelőtti, elfeledett Scott-fordítók közül érdemes kiemelni Mihajlov Csjumin és Szikorszkaja nevét, hozzátéve, hogy Scott elbeszélő költeményeit ők is csak töredékesen fordították le.

Puskás Diana orosz nyelvű tanulmányában (*Символы в рассказе Чехова «Студент» и их перевод в венгерском языке*, pp. 100–104) Csehov *A diák* című elbeszélésének szimbólumairól és azok magyar fordításáról ír. Ez a mű közismerten Csehov legkedvesebb elbeszélése volt. A mindössze négyoldalas elbeszélés a benne kifejeződő (és egyéb Csehov-művekben nem fellelhető) motívumokkal és szimbólumokkal, ragyogó gondolataival az igazságról és szépségről, az embe-

ri létezés jelentőségéről és teljességéről, különleges helyet foglal el a csehovi életműben. A cikk szerzője az elbeszélés tartalmának rövid ismertetése után két szimbólum, a „tűz” és a „pusztaság” értelmezésére vállalkozik. Megállapítja, hogy ez a két szimbólum központi helyet foglal el az elbeszélésben, idézi bibliai vonatkozásait, segítségül hívva Lukács evangéliumát, valamint (magyar és francia nyelvű) szimbólum-lexikonokat, majd megvizsgálja, hogy ezeket a szimbólumokat hogyan fordította magyarra Lányi Sarolta 1980-ban. Az elbeszélés fordítását konkrét szöveghelyekkel illusztrálja, és csak részben érzi sikeresnek az egyes megoldásokat. Összefoglalásképpen megállapítja, hogy a szimbólumok kulcspozíciót töltenek be a történet megértésében, egyfajta „értelmi terhet” hordoznak (p. 104), így fordításuk eredményessége is attól függ, sikerül-e a fordítónak ezt teljes mélységében megértenie, vagy sem. Ezért a műfordító egyik fontos feladatának tekinti, hogy ne csak a lexikai szinten, hanem az értelem szintjén is képes legyen visszaadni a forrásnyelvi mű mélységét.

Cs. Jónás *Erzsébet* orosz nyelvű cikkében (*Коммуникация художественного перевода в когнитивном аспекте*, pp. 105–110) a műfordítás kommunikációjáról ír kognitív megközelítésben. A műfordítást mint a kultúraközi kommunikáció állandó és dinamikus eszközét az alábbi szempontok szerint lehet megvizsgálni: 1. A kommunikáció folyamata és modellálása; 2. A fordítás mint kommunikációs cselekedet és annak eredménye; 3. Az ekvivalencia szintjei: dinamikus ekvivalencia; 4. A szöveg értelmezésének folyamata; 5. A szöveg felépítésének folyamata; 6. Kulturális hatások és információ a fordításban; 7. A fordítás multidiszciplináris tanulmányozása: A) gyenge pozíció, B) erős pozíció; 8. A fordító személy(iség)e és az olvasó világértelmezési horizontja. Puskin *Az élet fogatán* című versének Galgóczy Árpád által készített legújabb magyar fordításáról a szerző megállapítja, hogy a fordítás minden két-

séget kizáróan közvetíti a költő és korszakának gondolati világát. Az eredeti vers koncepciója: az élet folyása – utazás a szekéren. A forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg célja közös, a részletek azonban másképp konceptualizálódnak Puskinnál az orosz kulturális közegben, illetve a magyar fordítónál a 180 évvel későbbi magyar kulturális közegben. A vers és fordítása összehasonlításakor a szerző megvizsgálja az alábbi fogalmakat a két nyelvben, valamint a hozzájuk kötődő nyelvi közeget: *élet – utazás – fiatalság – középkor – öregkor*. Megállapítja, hogy a fordító mentális lexikonjára a fenti fogalmak metaforizációja során – bár szerinte tudat alatt – minden bizonnyal hatott a XX. század első felében élő legnagyobb magyar költő, Ady költészete. Ennek szemléltetésére idézi Ady *Kocsi-út az éjszakában* (1909) című versét és orosz fordítását Nyikolaj Tyihonovtól (megjelent 1981-ben). A szerző megállapítja, hogy a magyar vers és orosz fordítása szép példája annak, hogyan esnek egybe és mégis hogyan különböznek egymástól a világról alkotott művészi képek még a valóság közös kognitív leírása esetén is.

A kötetben közölt előadásszövegek többsége gondolatébresztő, jelentős, s a kiadvány szerkesztése általában sikeresen fűzi össze a műveket szellemiségük közös vonásai mentén. Ezt az igényes munkát kiemelné, ha a kötetben szereplő írások tördelése, alcímei, bekezdései egységes képet mutatnának, és a sok előkészítő munkát még egy korrektúra követné a központosítási, külön- és egybeírásai hibák, következtetlenségek stb. elkerülése érdekében. A *Translatologia Pannonica I.* című kötet az egyetem honlapjáról is letölthető (<http://translator.btk.pte.hu>), ajánljuk minden érdeklődő szakember figyelmébe.

Dróth Júlia – Fata Ildikó